

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорій та методики початкової школи

Дипломна робота з теми:
«Технології роботи над словосполученням і реченням у
початкових класах»

Виконала студентка 2 курсу
PO1-M18 групи
(денна форма навчання)
спеціальності 013 Початкова освіта
Семенюк Богдана Іванівна

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Лінгводидактичні засади вивчення синтаксичних одиниць у початкових класах	10
1.1. Загальна характеристика словосполучення та речення як синтаксичних одиниць.....	10
1.2. Психолого-педагогічні умови засвоєння синтаксичних понять учнями початкових класів.....	16
1.3. Сутність функціонально-комунікативного підходу до вивчення синтаксичного матеріалу.....	20
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ II. Робота над синтаксичними одиницями у практиці початкового навчання української мови.....	34
2.1. Використання словосполучень в процесі розвитку комунікативних умінь школярів.....	35
2.2. Дидактико-методичні умови вивчення теми “Речення” в початкових класах.....	42
2.3. Розвиток мовленнєво-комунікативних умінь школярів у процесі роботи над реченням.	46
2.4. Взаємозв’язок у навчанні усного й писемного мовлення у процесі роботи над реченням.....	57
2.5. Перевірка результативності експериментального дослідження.....	72
Висновки до розділу 2.....	79
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку освіти початкова школа перейшла на нові структуру і зміст. Зросли вимоги до якості початкової освіти, створено сприятливі умови для посилення практичної спрямованості навчання та творчого розвитку дитини. Особливу роль у навчальному процесі відведено рідній мові з огляду на її значущість для опанування знань з інших предметів та становлення і розвитку духовно багатой особистості.

Реформування загальноосвітньої школи в особистісно-орієнтовану, розвивальну зумовлене потребами цивілізованого демократичного суспільства в Україні. У контексті цих суспільних потреб особливо значимою є основна мета початкової мовної освіти, яка визначається провідною функцією рідної мови: плекання національно свідомої, духовно багатой, творчої особистості, яка володіє вміннями комунікативно доцільно вживати мовні засоби у різних сферах і видах мовленнєвої діяльності.

Сформувати таку людину неможливо без оволодіння мовою як засобом спілкування, пізнання, самоствердження в житті, творчого самовираження. Лінгвістичні відомості, отже розглядаються не самостійним предметом вивчення, а засобом та умовою розвитку мислення, творчих здібностей учнів, формування комунікативної компетенції, виховання на засадах гуманізму і демократизму. Це підтверджує і новий Державний стандарт, в якому метою освітньої галузі "Мови і літератури" є розвиток особистості учня, формування його комунікативної компетентності та загальних уявлень про мову як систему і літературу як вид мистецтва.

З середини 90-х років ХХ століття відбувається переорієнтація мовної освіти на забезпечення комунікативної компетенції учнів, що знаходить вияв у нових концепціях, Державних стандартах, програмах, в яких окреслено мету і зміст навчання, визначено вимоги, вибудовано нові підходи до навчання рідної мови. Упровадження зазначених освітніх документів у

практику зумовлює перегляд усталених стратегій навчання рідної мови. Нові тенденції шкільної мовної освіти передбачають посилення практичної спрямованості процесу опанування рідної мови, підпорядкування роботи над мовною теорією інтересам мовленнєвого розвитку учнів. З огляду на це у сучасній лінгводидактиці визначений пріоритетним і перспективним комунікативний підхід, за якого розвиток комунікативного мовлення набуває статусу провідного принципу навчання рідної мови [21, с. 31], а мета шкільного мовного курсу вбачається у тому, щоб «навчити учнів вільно користуватися українською мовою як засобом спілкування, духовного збагачення та формування інтелектуальної культури» [11,с.16], у «забезпеченні належного рівня мовленнєвої компетенції учнів, що є однією з найважливіших умов їхньої успішної соціалізації» [23, с. 18].

Відповідно до Концепції та Державного стандарту початковий курс української мови передбачає насамперед не системну лінгвістичну освіту, а достатній мовленнєвий розвиток і складається з чотирьох змістових ліній – *комунікативної*, яка є домінуючою, *лінгвістичної*, *українознавчої* і *діяльнісної*. Зазначені змістові лінії знайшли відображення в нових програмах з української мови для початкових класів, у яких сформульовано вимоги до мовного і мовленнєвого розвитку учнів.

Зазначимо, що в методиці навчання рідної мови проблема мовленнєвого розвитку молодших школярів розроблялася ще з дореволюційних часів. У контексті комунікативно спрямованого навчання рідної мови вимагають належної уваги погляди М.Ф. Бунакова, Ф.І. Буслаєва, А.П. Свидницького, І.І. Срезневського, К.Д. Ушинського, що стосуються розвитку мовлення, зокрема, завдань формування й удосконалення мовленнєвих умінь учнів у процесі вивчення граматичного матеріалу. Вчені обстоювали вивчення граматики у тісному зв'язку з розвитком мовлення дітей, вказували на виняткове значення мовленнєвої практики.

У вітчизняній методиці 20-30 років ХХ століття проблема мовленнєвого розвитку була предметом особливої уваги І. Огієнка та

С.Ф. Русової. Так, С.Ф. Русова у своїх працях зазначала, що у навчанні мови поряд ідуть два взаємопов'язані, але водночас різні процеси – знати мову і могли нею користуватися. Саме у розвиткові мовленнєвих умінь учнів вона вбачала головне завдання школи. Крім того, у 30-х роках піднімалося питання про мовленнєву (тоді – мовну) культуру школярів. Ряд аспектів цієї проблеми розглянуто в роботах О.М. Пешковського, Л.В. Щерби, а пізніше – у працях І.К. Білодіда, Є.Д. Чак.

У 40-60-х роках утверджується граматичний підхід до навчання мови, який було започатковано у працях С.Х. Чавдарова. Методист розглядав вивчення граматики (мовні знання) як основний засіб розвитку мовлення.

У 60-70-х роках окремі аспекти формування умінь і навичок зв'язного мовлення розглядалися у працях відомого педагога В.О. Сухомлинського. Рідній мові вчений надавав першорядної ваги в системі шкільних предметів. В.О. Сухомлинський один із перших в українській лінгводидактиці головним у навчанні мови визнав не стільки засвоєння теоретичних відомостей з граматики, скільки роботу над словом, розвиток усного і писемного мовлення учнів, підвищення їхньої мовленнєвої культури.

Впродовж ХХ століття посилена увага науковців до вивчення граматики поперемінно змінювалася інтересом до розвитку мовлення, що відображено в програмах і підручниках з рідної мови. Однак, починаючи з 70-х років, категорія комунікативності починає утверджуватися у лінгводидактиці, зокрема в методиці навчання рідної мови, і стає «основною платформою, що об'єднує світову методику». 80-90-ті роки означені сплеском інтересу методистів до проблем комунікативного методу навчання мови (О.А. Бистрова, К. Дімчев, М.Р. Львов, Ю.І. Пассов), навчання на основі тексту (Л.О. Варзацька, М.С. Вашуленко) [9; 10], розробки комунікативних завдань у процесі оволодіння мовним матеріалом (В.Я. Мельничайко, Л.В. Скуратівський, М.Г. Стельмахович), мовленнєвого розвитку молодших школярів (В.І. Бадер, О.Н. Хорошковська). Сучасна методична наука пропонує процес навчання школярів рідної мови скеровувати на розвиток у

них мовленнєвих умінь і навичок та формування комунікативної компетенції шляхом активного залучення до навчально-мовленнєвої діяльності, вирішення комунікативних завдань. Проте в практиці роботи багатьох вчителів усе ще традиційним залишається системно-описовий підхід до вивчення мовних явищ, який не забезпечує належного мовленнєвого розвитку учнів. Загалом це пояснюється тим, що комунікативна спрямованість навчального процесу ще не знайшла свого місця у практиці навчання. Критично оцінюючи традиційну систему навчання рідної мови, М.С. Вашуленко одним з недоліків називає відсутність функціональної спрямованості знань з рідної мови [10, с. 18].

Незважаючи на загальне зростання інтересу вітчизняних дослідників до проблеми мовленнєвого розвитку школярів (В.І. Бадер, Г.С. Демидчик, А.І. Ляшкевич, М.О. Орап, М.І. Пентилюк, Г.Т. Шелехова) та появу окремих теоретичних досліджень щодо обґрунтування функціонально-комунікативного підходу до навчання (С.Г. Дубовик, В.А. Каліш, Л.М. Паламар, О.С. Паламарчук), проблема мовленнєвого розвитку молодших школярів на засадах функціонально-комунікативного підходу до вивчення граматичного матеріалу в українській лінгводидактиці комплексно не досліджувалася. Граматичні явища для школярів лишаються нецікавими, знання – формальними, а тому недостатньо впливають на вдосконалення граматично правильного мовлення. Нерозробленість зазначеної проблеми та недоліки в практиці навчання зумовили *актуальність* нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є процес засвоєння синтаксичних одиниць в початковому курсі навчання рідної мови.

Предмет дослідження – методика формування мовленнєвих умінь учнів початкових класів на засадах функціонально-комунікативного підходу до вивчення синтаксичного матеріалу.

Мета дослідження полягає в розробці методики, доборі навчальних вправ для розвитку мовленнєвих умінь використовувати синтаксичні одиниці різних структурно-семантичних типів в усному та писемному мовленні.

В основу магістерського дослідження покладено робочу *гіпотезу*: процес формування мовленнєвих умінь молодших школярів буде більш ефективним за умови вивчення синтаксичного матеріалу на комунікативній основі, що передбачає: 1) з'ясування структурних компонентів словосполучення і речення; 2) спостереження за роллю речень різних структурних типів в тексті; 3) види вправ і їх систематизація будуть спрямовані на поетапне формування мовних і мовленнєвих умінь.

Мета і вихідна гіпотеза конкретизуються в процесі розв'язання таких *завдань* дослідження:

1) опрацювати лінгвістичну, лінгводидактичну та психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження;

2) виявити оптимальні методи і прийоми формування й удосконалення граматичних та мовленнєвих умінь у процесі вивчення синтаксичних одиниць;

3) дібрати відповідні види вправ;

4) експериментально перевірити ефективність методики розвитку мовленнєвих умінь молодших школярів під час вивчення синтаксичного матеріалу.

Для реалізації поставлених мети та завдань було використано такі *методи* дослідження:

а) *теоретичні*: теоретичний аналіз лінгвістичної, психологічної, та лінгводидактичної літератури в розрізі досліджуваної проблеми; аналіз шкільної навчальної літератури та практики; лінгвістичний аналіз функцій синтаксичних одиниць, що вивчаються в початковому курсі рідної мови з метою їх відбору для представлення молодшим школярам;

б) *емпіричні*: педагогічні спостереження за навчально-виховним процесом; використання педагогічного досвіду вчителів; педагогічний експеримент (констатувальні зрізи, формувальний, контрольний), що здійснювався з метою вивчення практичної діяльності вчителів з розвитку мовленнєвих умінь учнів під час опрацювання синтаксичного матеріалу,

діагностування рівня сформованості мовно-граматичних і мовленнєвих знань і вмінь, перевірки пропонованої методики розвитку мовленнєвих умінь учнів початкових класів;

в) *статистичні*: кількісний і якісний аналіз здобутих експериментальних даних щодо розвитку мовленнєвих умінь учнів під час вивчення синтаксичного матеріалу на засадах комунікативного підходу.

Методологічними засадами дослідження є філософські положення про діалектичну єдність мислення, мови і мовлення, психологічні і психолінгвістичні положення теорії мовленнєвої діяльності про природу і функції мовлення, концепції перебудови освіти на засадах формування національно свідомої мовної особистості (О.М. Біляєв, М.С. Вашуленко, С.Я. Єрмоленко, Л.І. Мацько, Л.В. Скуратівський, Г.Т. Шелехова та ін.).

Теоретичну основу дослідження становлять праці психологів, психолінгвістів, дидактів та лінгводидактів щодо феноменів умінь і навичок (В.О. Артемов, Л.С. Виготський, М.Д. Левітов, К.К. Платонов, З.І. Ходжава, О.Я. Савченко, Л.М. Супрун), про мовлення як специфічний вид діяльності (М.І. Жинкін, С.Ф. Жуйков, І.О. Зимня, О.М. Леонт'єв, О.О. Леонт'єв, А.К. Маркова), роль мови як засобу формування мовленнєвої особистості (О.М. Біляєв, М.С. Вашуленко, Т.К. Донченко, Л.І. Мацько, М.І. Пентилюк, Л.М. Паламар), а також провідні ідеї українських (О.М. Біляєв, Л.О. Варзацька, Г.П. Коваль, В.Я. Мельничайко, О.Н. Хорошковська, Г.Т. Шелехова та ін.) і російських (О.Ю. Купалова, В.І. Капінос, Т.О. Ладиженська, М.Р. Львов, Л.П. Федоренко та ін.) методистів, що розкривають основні положення мовленнєвого розвитку школярів.

Наукове значення досліджуваної проблеми полягає в систематизації змісту навчання на уроках рідної мови для реалізації основного принципу навчання української мови.

Практичне значення дослідження полягає в розробці комплексної методики вивчення синтаксичного матеріалу і формування мовленнєвих умінь на функціонально-комунікативних засадах.

Значна частина дослідного матеріалу (типологія вправ, зразки завдань тощо) можуть прислужитися вчителю в процесі опрацювання граматичного матеріалу та слугувати моделлю для розробки аналогічних завдань щодо інших розділів програми. Впровадження у практику запропонованих завдань та вправ збагатить методичку проведення роботи над удосконаленням мовленнєвих умінь учнів, позитивно вплине на ефективність початкового навчання мови в цілому.

Експериментальна база дослідження. Дослідне навчання проводилося на базі Кам'янець-Подільської ЗОШ № 15 I-III ступеню. Експериментом було охоплено 54 учні 3-4-х класів.

Апробація і впровадження результатів дослідження відбувалися на уроках української мови в початкових класах у процесі навчально-педагогічної практики, матеріали роботи обговорювалися на засіданні кафедри теорії та методик початкової освіти, заслуховувалися на студентській науковій конференції Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Матеріали роботи обговорювалися на науково-практичній звітній конференції (17 – 18 квітня 2013р.), на засіданні кафедри мовознавчих дисциплін. За матеріалами роботи надруковано статтю у студентському збірнику наукових робіт Кам'янець-Подільського національного університету.

Обсяг і структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (62 найменування). Обсяг роботи становить 88 сторінок, з них – 82 сторінки основного тексту.

ВИСНОВКИ

Розвиток у сучасному мовознавстві функціональної граматики поставив завдання наблизити досягнення теоретичної думки до практики початкового навчання української мови, зокрема, одного з її розділів – граматики. Сучасний підхід до вивчення граматичних явищ, у тому числі й синтаксичних одиниць, має бути функціональним і спиратися на комунікативні і системні властивості мови та мовлення.

Комунікативний підхід до навчання української мови в початковій школі є домінуючим у сучасній методиці і практиці шкільного навчання. Тому основне завдання вчителя – навчити дітей вільно володіти усним і писемним мовленням, зв'язно висловлювати свої думки, говорити чітко і виразно.

Мовленнєві вміння є запорукою формування соціально активної особистості. Виходячи з цього, розвивати мовлення учнів потрібно не лише на уроках, спеціально відведених для цього, а систематично впродовж всього періоду навчання дітей у школі.

З підвищенням вимог до мовленнєвої діяльності людини особливої значущості набувають проблеми розвитку комунікативно-мовленнєвих здібностей школярів, ситуативної орієнтації мовця, вибору мовних засобів. У зв'язку з цим принципом вивчення шкільного курсу української мови є всебічний мовленнєвий розвиток, підвищення культури мовлення і спілкування молодших школярів.

Необхідною умовою успішного вирішення проблеми навчання на комунікативній основі є робота зі словом, розуміння його прямих і переносних значень, вміння користуватися словом відповідно до мовленнєвих ситуацій. Працюючи над словом як компонентом словосполучення, учні приходять до висновку, що правильно зрозуміти значення слова, ту інформацію, яку несе слово або семантичне сполучення слів, можливо тільки у зв'язному тексті.

Оскільки словосполучення є компонентом речення, то робота з цією синтаксичною одиницею є пріоритетною в підготовці учнів до вивчення речення. Тому наступна ланка роботи в підготовці до зв'язного висловлення – це ознайомлення дітей з різними типами словосполучень: лексичними, фразеологічними, смисловими єдностями і синтаксичними. У процесі роботи діти розуміють, що слова поєднуються між собою не довільно, а за певними законами; слова у словосполученнях можуть називати ознаки розчленовано, а можуть означати одне поняття; є такі сполучення слів, у яких взагалі не можна поміняти слово, бо тоді втрачається зміст. Вправляючись у складанні різних видів словосполучень учень поступово вчиться вводити їх у речення відповідно до створених вчителем мовленнєвих задач. Школярі поступово усвідомлюють норми вживання відмінкових форм іменників, підвищують рівень орфографічної грамотності, вдосконалюють уміння морфологічного і синтаксичного аналізу.

Основним компонентом тексту є речення. Тому робота над будовою речення, усвідомлення його як комунікативної одиниці є важливим етапом у ієрархії вивчення синтаксичних одиниць. Щоб запобігти уявленню молодших школярів про речення як певний набір слів, у роботі подано систему різноманітних вправ, працюючи над якими, учні поступово усвідомлюють, що речення – це цілісна одиниця мовлення, що воно виражає думку за допомогою організованої комбінації сполучень слів. Для оволодіння синтаксичним ладом рідної мови вирішальне значення мають засвоєння норм побудови синтаксичних конструкцій, формування вмінь комунікативно доцільно використовувати синтаксичні одиниці і надавати їм відповідного інформаційного оформлення. Це досягається рядом завдань, серед яких: збагачування синтаксичного ладу мовлення синонімічними синтаксичними засобами; побудова речень відповідно до умов і завдань спілкування; розвивати вміння редагувати речення. Працюючи над реченням, учні практично оволодівають ритмомелодикою рідної мови на основі

елементарних уявлень про закони інтонування речень в усному мовленні та способи передачі цього на письмі.

Ефективність роботи щодо формування понять словосполучення, речення і тексту на засадах функціонального підходу забезпечується дотриманням настанов на: взаємозв'язок між процесом оволодіння знаннями та розвитком і вдосконаленням відповідних мовленнєвих умінь учнів; цілеспрямовану і послідовну функціональну реалізацію слівформ на рівні словосполучень, речень, текстів; поєднання семасіологічного (від форми до значення) й ономасіологічного (від значення до форми) способів пояснення навчального матеріалу; застосування принципу вивчення морфології на синтаксичній основі у взаємозв'язку з лексикою.

Результати формувального експерименту підтверджують, що розроблена методика вивчення синтаксичних одиниць на комунікативній основі сприяє формуванню в молодших школярів граматичних понять у єдності їх значень, форм і функцій, розвитку і вдосконаленню вмінь правильно і точно оформлювати власні висловлювання, аргументовано доводити правильність думки, а отже, є ефективною. Аналіз результатів проведеного експериментально-дослідного навчання засвідчив більший обсяг граматичних знань і практичних умінь конструювати синтаксичні одиниці і користуватися ними в мовленнєвій практиці.

У роботі доведено, що вивчення молодшими школярами синтаксичних одиниць на уроках української мови є ефективним, коли ґрунтується на комунікативному підході. Учні молодших класів, займаючись навчально-мовленнєвою практикою, використовують мовні засоби для спілкування, для побудови зв'язних висловлювань різних жанрів і стилів, ураховуючи обставини мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айдарова Л.И. Психологические проблемы обучения младших школьников русскому языку. Москва : Просвещение, 2008. 144с.
2. Айдарова Л.И. Формирование лингвистического отношения к слову у младших школьников / Вопросы психологии. 2004. № 5. С. 55 – 71.
3. Анисимов Г.А. Изучение частей речи на синтаксической основе / Рус. язык в национальной школе. 2003. № 6. С. 27 – 31.
4. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ : Либідь, 1991. 253 с.
5. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. Київ, 2005. 207 с.
6. Бадер В.І. Розвиток мовлення школярів під час роботи над реченням / Початкова школа, 2000. №8. С.41- 44.
7. Білоусенко П.І., Арешенков Ю.О., Віняр Г.М. та інші. Учїться висловлюватися. Київ, 2004. 126 с.
8. Болюх О.В. Парадигматика іменника / Мовознавство. 2005. № 4 – 5. С. 24 – 29.
9. Будна Н.О., Головка З.Л., Козуб О.В. Творчі завдання з української мови 2 (1) клас / Посібник для вчителів початкових класів та самостійної роботи учнів. Тернопіль : «Богдан», 2007. 48с.
10. Вашуленко В.Ф. Робота над реченням як одиницею мови і мовлення / Початкова школа. 2009. №3. С.18-19.
11. Вашуленко М. С. Авторська концепція підручників з української мови нового покоління для початкової школи // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол.; наук. ред. – О. М. Топузов]. Київ : Педагогічна думка, 2012. Вип. 12. С. 50–56.
12. Вашуленко М.С. Теорія і практика навчання української мови в чотирирічній початковій школі / Автореф. дис... д-ра пед. Наук : 13.00.02 / Київський державний педагогічний інститут імені М.П. Драгоманова. Київ, 2002. 59 с.

13. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. Київ, Либідь, 1993. 368с.
14. Війтик О.М. Елементи синтаксису під час вивчення іменника / Українська мова і література в школі. 2001. № 7. С. 64 – 67.
15. Воскресенська Н.О., Свашенко А.О. Дидактичний матеріал з розвитку мови в 4 класі. Київ, 2009. 78 с.
16. Воскресенська Н.О., Свашенко А.О. Проблемне вивчення відмінювання іменників української мови у III класі шкіл з російською мовою навчання / Педагогіка і методика початкової освіти. Київ, 2005. Вип. 10. С. 58 – 65.
17. Гальперин П.Я., Запорожец А.В., Эльконин Д.В. Проблемы формирования знаний и умений у школьников и новые методы обучения в школе / Вопросы психологии. 2003. № 5. С. 10 – 14.
18. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 2005. 360 с.
19. Гац Н.А. Роль засобів міжфразового зв'язку у розвитку мовлення молодших школярів / Початкова школа. 2008. № 7. С. 28 –32.
20. Гелезюк О.Р., Рябова С.І. Творчі завдання з української мови 4(3) клас. Посібник для початкових класів та самостійної роботи учнів. Тернопіль, 2006. 64с.
21. Головка З.Л., Морська Я.Ф. Цікава граматика в початкових класах 2(1) – 4(3). Тернопіль : Богдан, 2017. 64 с.
22. Грюцева Н.І. Пізнавальні завдання для розвитку мовленнєвих умінь / Початкова школа, 2011. № 8. С.27-31.
23. Дацюк І.І. Лінгвістичний розбір на уроках української мови / Українська мова і література в школі. 2010. № 4. С. 71 – 74.
24. Державний стандарт базової і повної середньої освіти: постанова КМУ №1392 від 23 листопада 2011 року Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. – URL:http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/

25. Державний стандарт початкової загальної освіти: постанова КМУ № 87 від 21 лютого 2018 року Про затвердження Державного стандарту початкової освіти. – URL:http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/
26. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : [навч. пос.]. Київ : Академвидав, 2004. 218с.
27. Єрмоленко С.Я., МацькоЛ.І. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови / Початкова школа, 2008. №1. С.3-7.
28. Зимильдінова А.С. Розвиток зв'язного мовлення як об'єкт теоретичного аналізу / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до педагогічної діяльності на основі змісту освіти і сучасних педагогічних технологій». Дрогобич, 2004. С.15-20.
29. Каліш В.А. Функціонально-комунікативний підхід до слова у мовній освіті вчителів початкових класів / Автореф. дис. ... канд. пед. наук 13.00.02 / Інститут педагогіки АПН України. Київ, 2005. 24 с.
30. Калмикова Л.О., Ігнатенко Н.В. Опрацювання словосполучення для розвитку мовлення шестиліток / Початкова школа, 2008. №12. С. 13-16.
31. Калмикова Л.О., Ігнатенко Н.В. Опрацювання словосполучення для розвитку мовлення шестиліток / Початкова школа. 2006. №12 с. 13-16.
32. Каміне В., Собко В. Розвивальні завдання у процесі роботи над текстами-описами / Початкова школа, 2009. №10. С.8-11.
33. Каньоса П.С., Потеха Л.И. Формування в учнів синтаксичних понять / Початкова школа. 2007. №12. С. 13 – 17.
34. Карпалюк В.С. Елементи синтаксичної роботи при вивченні прикметника у шкільному кусі української мови / Тези Всеукр. наукова конференція «Сучасні дослідження граматики української мови і лінгвометодичні основи викладання шкільного курсу». Полтава, 2005. С. 112-117.
35. Карпалюк В.С. Робота над словосполученням як один із засобів розвитку зв'язного мовлення молодших школярів / Матеріали наукової конференції. Кам'янець-Подільський, 2004. С.52-58.

36. Карпалюк В.С. Формування і розвиток комунікативних умінь в учнів початкових класів / Матеріали наукової конференції. Кам'янець-Подільський, 2008. С.18-21
37. Коваль Г.П. Мовний розбір і мовне конструювання в молодших класах / Початкова школа. 2003. № 11. С. 15 – 25.
38. Коломієць М.П. Робота з синонімічними прийменниками коло, біля / Укр. мова і література в школі. 2006. № 12. С. 56 – 58.
39. Кучерук О. Технології мовленнєвого розвитку школярів / Дивослово. 2008. №10. С. 3 – 5.
40. Лобчук О.І. Перевір себе: Завдання з розвитку мовлення для 1-4 кл. Київ : А.С.К., 2008. 64с.
41. Львов М.Р. Речевые ошибки и пути их устранения / Речь младших школьников и пути ее развития. Москва : Просвещение, 2005. С.152-158.
42. Мартіна О.В. Формування комунікативних умінь в учнів при вивченні іменника у шкільному курсі української мови / Посібник для вчителів. Кам'янець-Подільський: «Абетка-Нова», 2002. 69с.
43. Мацько Н.Д. Узагальнення – основа осмисленого засвоєння навчального матеріалу / Поч. школа. 2018. № 11. С. 14 – 17.
44. Мацько Л. І. Матимемо те, що зробимо. До питання формування мовної культури / Дивослово. 2001. № 9. С.2-3.
45. Матвіяс І.Г. Іменник в українській мові. Київ : Радянська школа, 2004. С. 22 – 181.
46. Мельничайко О.І. Взаємозв'язок аналізу і синтезу під час вивчення синтаксичного матеріалу / Початкова школа. 2005. №10. С. 16 – 21.
47. Мельничук О.С. Розвиток структури слов'янського речення. Київ : Вид-во АН УРСР, 2006. С. 463 – 464.
48. Методика викладання української мови / За ред.. С.І. Дорошенка. Київ : Вища школа, 2002. 398 с.

49. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364 с.
50. Морфологічна будова сучасної української мови. Київ : Наукова думка, 2010. С. 17 – 36.
51. Науменко В., Захарійчук М. Формування у дітей уміння говорити майстерно / Початкова школа. 2002. № 10. С.13-16.
52. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. Москва : Просвещение, 1985. С. 15-16.
53. Пентилюк М.І. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови / Укр. мова і література в школі. 2009. № 3. С. 8-10.
54. Плевако Н.Г. Як запобігти деяких помилок учнів у засвоєнні граматики / Українська мова і література в школі. 2013. №6. С. 66 – 68.
55. Плиско К.М. Комунікативна спрямованість у викладанні синтаксису / Українська мова і література в школі. 2015. № 9. С. 52 – 61.
56. Плиско К.М. Принципи, методи і форми навчання української мови (теоретичний аспект). Харків : Основа, 2005. С. 74 – 101.
57. Пономарьова К.І., Вашуленко М.С., Дубовик С.Г. Збірник завдань для державної підсумкової атестації з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 4 клас. Київ : Центр навчально-методичної літератури, 2011. 80 с.
58. Попова Л.Б. Прийоми формування культури мовлення молодших школярів: Методичні рекомендації для студентів педінститутів спеціальності «Початкове навчання». Кам'янець-Подільський, 2014. 32с.
59. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. Київ : Початкова школа, 2006. 432 с.
60. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. СПб. : Питер, 2000. 720 с.
61. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ, 2017. 254с.

62. Сидор Е. Вправи для розвитку в учнів загальномовленнєвих, комунікативних і текстотворчих умінь / Початкова школа, 2001. №6. С.19-23.
63. Сокирко М.В. Типи, структура і методика уроків мови в початкових класах / Початкова школа. 2014. № 10. С. 27 – 36.
64. Стріха А.Д., Гуревич А.Ю. Цікава граматики. Київ, 2011. 111 с.
65. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Київ : Рад. школа, 1977. С. 85–95.
66. Сучасна українська літературна мова: Підручник / М.Я. Плющ, С.П. Бевзенко, Н.Я. Грипас та ін. / За ред М.Я. Плющ. Київ : Вища школа, 2014. С. 205 – 222.
67. Сучасний урок: перлини досвіду : збірник методичних знахідок учителів початкових класів / упоряд. Н. Гордіюк. Тернопіль : Мандрівець, 2005. 112 с.
68. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Наук.-метод. посібник /О.І.Пометун, Л.В.Пироженко. Київ : А.С.К., 2006.
69. Тарашанська Р.Ю. Свідоме засвоєння граматичного матеріалу / Українська мова і література в школі. 2014. № 2. С. 56 – 58.
70. Фомичева Г.Я. Работа над словосочетанием и предложением в начальных классах. Москва : Просвещение, 2011. 158 с.
71. Халаїм А.Ф. Граматичне запитання і розвиток абстрактного мислення учнів / Методика викладання української мови і літератури. Київ , 2010. Вип. 4. С. 66 – 67.
72. Хорошковська О.Н. Розвиток мовлення молодших школярів: Посібник для вчителів. Київ, 2005. С. 5 – 73.
73. Шелехова Г.Т. Висловлювання учнів на лінгвістичну тему / Українська мова і література в школі. 2013. № 1. С. 49 – 55.
74. Шкільник М.М. Вивчення словозміни іменників / Українська мова і література в школі. 2014. № 11. С. 71 – 80.

75. Шкільник М.М. Проблемний підхід до вивчення частин мови. Київ, 2016.
С. 96 – 136.